

Перелік посилань:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека / О. І. Барановський. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Моделювання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство : Моногр. / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; За ред. В. М. Геєця. – ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
3. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность : Учеб. / под ред. Е. А. Олейникова. – М. : Издательство «Экзамен», 2004. – 768 с.
4. Козаченко Г. В., Пономарев В. П., Ляшенко О. М. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения : Моногр. / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарев, О. М. Ляшенко. – К. : Либра, 200. – 280 с.
5. Градов А.П. Экономическая стратегия фирмы : Учеб. / под ред. А.П. Градова. – СПб. : Специальная литература, 1995. – 411 с.
6. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : Моногр. / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
7. Паштова Л. Г. Инвестиционная составляющая экономической безопасности: Моногр. / Л. Г. Паштова – М.: Изд-во Гном и Д, 2001. – 240 с.
8. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К. : ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 121 с.
9. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : Моногр. / Мунтіян В. І. – К. : КВІЦ, – 1999, – 464 с.
10. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Жаліло Я.А. // Стратегічна панорама. – 2004. – №3. – С. 97-105.

Стаття надійшла: 06.02.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.

УДК 338.43:[334.72-022.51.025:330.341]

JEL Classification: Q 18

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Назаркевич О. Б., аспірант

Львівський національний університет імені Івана Франка

Анотація. Сільське господарство є пріоритетною у розвитку галузю національної економіки України. Перспективними формами розвитку сільськогосподарської діяльності є малі сільськогосподарські підприємства. Малі форми господарювання є основою розвитку українського села і забезпечення продовольчої безпеки. Проте у сучасних умовах ефективному функціонуванню і розвитку малого аграрного підприємництва перешкоджає низка проблем, вирішення яких потребує державного втручання. Предметом дослідження є методичні та теоретичні основи оцінки економічної безпеки малих сільськогосподарських підприємств в Україні. Метою статті є вивчення основних проблем функціонування малих сільськогосподарських підприємств, що стримують успішний їх розвиток. Для досягнення мети дослідження використано системний підхід, SWOT-аналіз і метод логічного узагальнення.

У статті визначено сильні і слабкі сторони малих аграрних підприємств, а також можливості і загрози, що впливають на нього із внутрішнього і зовнішнього середовища. Виділено основні проблеми розвитку малих аграрних підприємств. На основі виявлених проблем та загроз економічній безпеці малих сільськогосподарських підприємств визначено можливості її зміцнення. Розглянуто сутність економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. Запропоновано систему заходів щодо подолання існуючих загроз та виявлення нових можливостей для малих виробників сільськогосподарської продукції в Україні. Серед перспективних напрямів розвитку малих аграрних підприємств в Україні варто виокремити нові види несільськогосподарської діяльності. Зарубіжний досвід показує необхідність переходу українського виробника до використання системи органічного землеробства. Важливою питанням для малих підприємств залишається державна підтримка розвитку сільськогосподарської кооперації. Результати дослідження можна застосовувати в сфері державного регулювання сільськогосподарськими підприємствами.

Ключові слова: мале аграрне підприємництво, економічна безпека, загроза, рентабельність, SWOT-аналіз, органічне виробництво

PROBLEMS AND WAYS OF PROVIDING ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Oksana Nazarkevych, postgraduate
Ivan Franko Lviv National University

Summary. Agriculture is a priority sector in the development of national economy of Ukraine. One of the promising forms of agricultural activity are small farms. Small forms of management is the basis of the development of Ukrainian village and food security. However, under the current conditions, there are a number of problems, which solution requires government intervention, that prevent the effective functioning and development of small agricultural enterprise. The subject of the study is methodological and theoretical basis for assessing the economic security of small agricultural enterprises in Ukraine. The aim of this article is to study the main problems of the small farms that hinder their successful development. In clause for achievement of the purpose research is used the system approach, SWOT-analysis and methods of logic synthesis.

The article outlines strong and weak sides of small farms. The opportunities and threats, which influencing it from the internal and external environment, are also discussed here. The main problems of small farms development were written out. were found opportunities to strengthen economic security of small farms according to the problems and threats they have. The essence of economic security of agricultural enterprises were considered. In addition, we propose the system of measures to overcome existing threats and identify new opportunities for small producers of agricultural products in Ukraine. Research results can be applied in the sphere of state regulation of agricultural enterprises.

Keywords: small agricultural entrepreneurship, economic security, threat, profitability, SWOT-analysis, organic production

Постановка проблеми Необхідність забезпечення продовольчої безпеки надає сільському господарству пріоритетності у розвитку серед галузей економіки. Завдяки значним земельним ресурсам і сприятливим кліматичним умовам Україна може допомогти нагодувати світ за рахунок збільшення експорту сільськогосподарської продукції. Особливо великі надії покладено на розвиток малого аграрного підприємництва, яке є однією з рушійних сил розвитку українського села. Однак ефективному функціонуванню і розвитку малого аграрного підприємництва перешкоджають ціла низка проблем. Усунення головних перешкод ефективного розвитку малого аграрного підприємництва забезпечить формування належного рівня його економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної безпеки сільськогосподарських підприємств та проблем її формування знайшли своє відображення у наукових працях відомих дослідників, зокрема Геєць В. М., Бойка В. В., Барановський О. І., Яремова М. І., Коваленко К. В., Іванова Н. С. та інших. Однак, проблеми розвитку малих аграрних підприємств та формування їх економічної безпеки потребують більш детального вивчення.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на велику увагу державних і місцевих органів влади до питань розвитку малого аграрного підприємництва, пошуку ефективних методів і шляхів вирішення головних проблем, село потребує корінних реформ і особливого державного регулювання. Головними проблемами, які стоять перед малими аграрними підприємцями є труднощі із реалізацією продукції, низька окупність сільськогосподарського виробництва, необхідність державної підтримки, інформаційних послугах, інституційних змін.

Формулювання цілей статі. Метою статті є вивчення основних проблем функціонування малих сільськогосподарських підприємств, що стримують успішний їх розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішна діяльність малих аграрних підприємств залежить від ряду чинників економічного, організаційного, соціального і природнього характеру. Оскільки сільське господарство є специфічною галуззю з високим ступенем ризику виробничо-фінансових втрат, тому активно підтримується державою у цілому світі. Сприяння діяльності дрібних фермерів у розвинутих країнах, які виробляють 50% валової продукції сільського господарства, є не лише запорукою продовольчої безпеки, але й гарантією розвитку села. Українські малі сільськогосподарські підприємці потерпають від нечесної конкуренції холдингових компаній, які мають значно кращий доступ до фінансових і земельних ресурсів, каналів збуту, вплив на органи влади. Така ситуація вимагає пошуку ефективних механізмів захисту інтересів малих форм господарювання і зменшення дії деструктивних впливів. Тобто актуалізується

проблема формування економічної безпеки малих сільськогосподарських підприємств з метою забезпечення належного рівня ефективності їх господарювання.

Економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це такий стан його господарських ресурсів, що забезпечує раціональну галузево-організаційну структуру підприємства, враховуючи географічне розташування та природно-кліматичні умови його діяльності, за якого воно здатне ефективно протидіяти можливим загрозам внутрішнього й зовнішнього середовища, а також досягати поставлених цілей і завдань на основі реалізації обраної ним стратегії розвитку [1, С. 41]. Науковці виділяють енергетичну, продовольчу, фінансову, сировинно-ресурсну, науково-технологічну, зовнішньо-економічну форми прояву економічної безпеки [2, С. 14-15].

Серед головних загроз внутрішнього і зовнішнього середовища економічної безпеки малих аграрних підприємств доцільно виділити такі:

- 1) дуже високий рівень інфляції і дефіцит у фінансуванні [3, С. 252];
- 2) недосконалість інституційного середовища розвитку малого підприємництва;
- 3) руйнування матеріально-технічного потенціалу аграрних підприємств, низький рівень оновлення машинно-технологічного парку [4, С. 108].;
- 4) недосконалість кредитування [5, С. 147];
- 5) недостатня кількість практик розвитку інтеграційних відносин та співпраці малих аграрних підприємств з суб'єктами фінансово-кредитної системи [6];
- 6) нерозвиненість інфраструктури АПК, що призводить до витрат виробництва, великих втрат продукції у процесі її транспортування та зберігання [7, С. 217];
- 7) скорочення внутрішнього попиту на продукти харчування [8, С. 5].

До основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства належить забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства [9, С. 93]. Узагальнюючим показником економічної ефективності малих аграрних підприємств є показник рентабельності. Оцінка динаміки ефективності виробництва сільськогосподарської продукції малими підприємствами в Україні за 2007-2013 рр. на основі аналізу рентабельності, наведеного на рис. 1., показує істотне погіршення прибутковості у довгостроковому періоді.

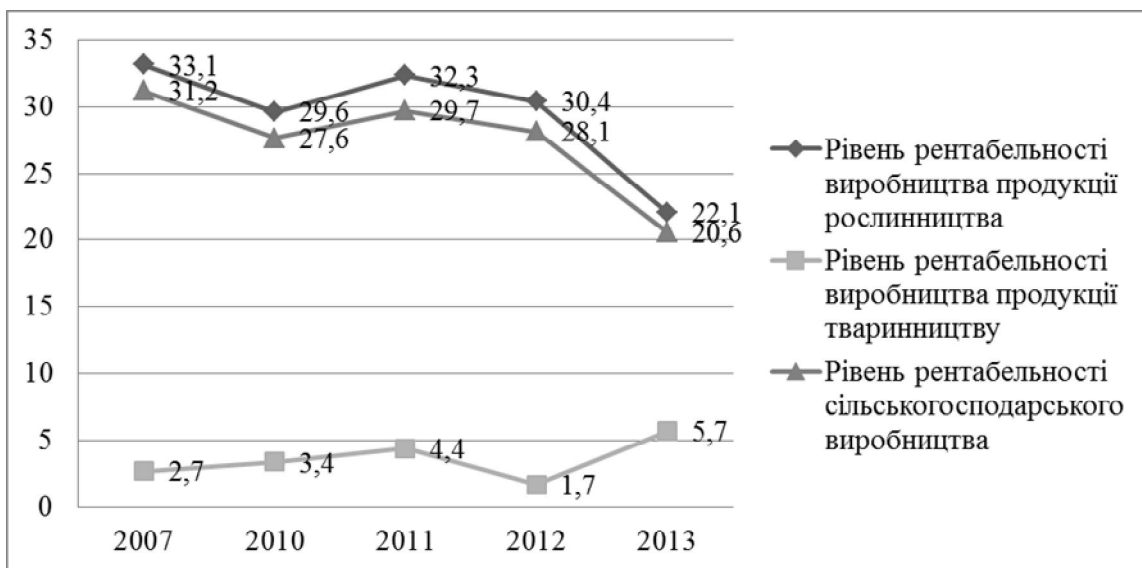

Рисунок 1 - Динаміка рівня рентабельності (збитковості) сільськогосподарського виробництва в малих аграрних підприємствах

У 2013 р. малими аграрними підприємствами був отриманий позитивний результат від діяльності у тваринницькій галузі. Головна причина таких змін - збільшення виробництва продукції тваринництва. Так, у 2012 році малими формами господарювання було реалізовано 7807,9 тон великої рогатої худоби та 5871,7 тон птиці, а у 2013 році обсяг реалізації зріс на 65% і 51,7% відповідно (табл. 1).

Проте, у 2013 році було зафіксовано зниження рівня рентабельності більшості основних видів продукції рослинництва. Зокрема, прибутковість зернових і зернобобових культур скоротилася з 22,1 % у 2012 р. до 13,6 % у 2013 р., соняшника – з 39,5 % до 32,6 %, цукрових буряків – з 19,2 % до 14,2 %. У 2012 році високий рівень рентабельності отримано від реалізації винограду - 100,2%, такі зміни зумовлені збільшенням кількості невеликих земельних угідь для вирощування винограду. До того ж, середні ціни на виноград у 2012 році збільшились порівняно з 2007 роком на 70,1 %.

Таблиця 1 - Динаміка рентабельності основних видів сільськогосподарської продукції у малих аграрних підприємствах за роками, % [10]

Показник	2007	2010	2011	2012	2013	2013 +, - до	
						2007	2012
Зернові і зернобобові культури	20,7	18,7	26,2	22,1	13,6	-7,1	-8,5
Пшениця	21,3	19,1	24,4	20,6	16,4	-4,9	-4,2
Кукурудза	26,9	25,9	32,56	27,3	10,6	-16,3	-16,7
Соняшник	60,5	48,5	46,05	39,5	32,6	-27,9	-6,9
Цукрові буряки	3,7	11,1	16,35	19,2	14,2	10,5	-5
Картопля	36,3	33	26,59	10,9	16,8	-19,5	5,9
Овоч	40,8	28,3	30,46	14,5	22,1	-18,7	7,6
Плодово-ягідні культури	23,3	18,2	22,1	14,7	25,7	2,4	11
Виноград	8,6	11,4	12,5	100,2	35,7	27,1	-64,5
Разом по рослинництву	33,1	29,6	32,3	30,4	22,1	-11	-8,3
Велика рогата худоба	-10	-3,2	3,4	3,2	1,5	11,5	-1,7
Свині	0	-2,8	3,2	-2,8	1,8	1,8	4,6
Вівці, кози	-32	9,3	-2,2	1,9	7,6	39,6	5,7
Птиця	21,6	7,2	1,5	4	2,9	-18,7	-1,1
Молоко	19,2	12,7	14,7	1,8	16,7	-2,5	14,9
Разом по тваринництву	2,7	3,4	4,4	1,7	5,7	3	4
Всього по сільському господарству	31,2	27,6	29,7	28,1	20,6	-10,6	-7,5

Аналіз рівня рентабельності виробництва продукції допомагає визначити ефективність виробництва тієї чи іншої сільськогосподарської продукції. Крім того, враховуючи низку обставин, існують певні види сільськогосподарської продукції, виробництво яких об'єктивно може бути низькорентабельним або не рентабельним зовсім, але важливим для суспільства, що, в свою чергу зумовлює необхідність підтримки сільськогосподарських підприємств [11]. З метою виявлення сильних і слабких сторін малих аграрних підприємств, а також можливостей і загроз, що впливають на нього із зовнішнього середовища проводять SWOT-аналіз (табл. 2).

Висновок. Істотне погіршення якості сільськогосподарської продукції, високий рівень забруднення навколишнього середовища, втрата родючості ґрунтів вимагають заміни традиційних методів господарювання. Першочерговим завданням для виробників сільськогосподарської продукції є перехід до органічної землеробства. Малі аграрні підприємства в цьому сенсі вважаються найвідповідальнішими господарями у сільській місцевості для більше дбайливого використання природних ресурсів. Відсутність належних умов для діяльності малих суб'єктів господарювання істотно гальмує розвиток сільського господарства в Україні і знижує їх економічну безпеку. Державне сприяння переходу сільськогосподарських виробників до органічного землеробства допоможе українській продукції швидше потрапити на європейський ринок і зміцнити фінансові можливості вітчизняних аграріїв.

Головними перешкодами виробництва органічної продукції є недосконалість законодавчої бази і відсутність державної підтримки. Формування сприятливого середо-

вища для розвитку малих аграрних підприємств допоможе їм використати усі переваги від ведення органічного землеробства.

Таблиця 2 - SWOT-аналіз діяльності малих аграрних підприємств

<p>Переваги</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Висока якість сільськогосподарської продукції 2. Сприятливі природно-кліматичні умови 3. Відновлення родючості ґрунтів 4. Виробництво органічної продукції 5. Використання власних трудових ресурсів 6. Можливість диверсифікації діяльності 7. Зменшення порогу коштів для початку діяльності 	<p>Недоліки</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Застосування ручної праці, примітивних технологій 2. Непрозорий розподіл державної підтримки 3. Значний рівень збитковості малих аграрних підприємств 4. Застаріла техніка і технології 5. Сезонність праці 6. Не сформована програма розвитку малих форм господарювання 7. Нерозвиненість інфраструктури аграрного ринку
<p>Можливості</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів 2. Міжнародна підтримка 3. Відкриття внутрішніх ринків органічної продукції 4. Можливість експорту органічної продукції до Європи 5. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції 	<p>Загрози</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Висока собівартість виробництва сільськогосподарської продукції 2. Низька оплата праці працівників 3. Відтік професійних кадрів із села 4. Висока залежність від природно-кліматичних умов 5. Зміна податкового законодавства держави 6. Диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію

Перелік посилань:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) [монографія] / О. І. Барановський. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с.
2. Бойко В. В. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств у забезпеченні ефективності їх функціонування / В. В. Бойко // Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств: матеріали III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (23-28 травня 2014 р). – Львів: Ліга-Прес, 2014. – С. 40-43.
3. Гривківська О. В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства : монографія / О.В. Гривківська. - Т. : Астон, 2012. - 337 с.
4. Рогач С. М. Інституціоналізація аграрного природокористування: [монографія] / С. М. Рогач. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2012. – 372 с.
5. Горьовий В. П. Фермерство України: теорія, методологія, практика: монографія / В. П. Горьовий. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 540 с.
6. Мулик Я. І. Загрози фінансовій безпеці аграрних підприємств [Електронний ресурс] : / Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/8454/1/%D0%9C%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%BA.pdf>. – Назва з екрану.
7. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т. І. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 386 с.
8. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. М. Заяць та ін.] ; за ред. М. Й. Маліка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.
9. Васильчак С. В., Брчка Б. Б., Музика Т. П., Доманська Н. А. Фінансова безпека підприємств аграрного сектору / С. В. Васильчак, Б. Б. Брчка, Т.П. Музика, Н. А. Доманська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.6. - С. 91-97.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Коваль О. А. Рентабельність як показник економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Коваль О. А. // Інновації. Випуск № 1 (11), 2014. — 13.02.2015.— Режим доступу до журн.: file:///C:/Users/qqq/Downloads/eui_2014_1_50.pdf. — Назва з екрана.

Стаття надійшла: 15.02.2015 р.

Рецензент: д.держ.упр., проф. Маліков В.В.

